

RANOKRŠĆANSKI MOZAIK U APSIDI EUFRAZIJEVE BAZILIKE

crkve«. Nova bazilika, velika trobrodna dvorana jednostavna pačetvorinasta oblika, bez apside, s polukružnim niskim zidićem svećeničkih sjedala u ist. dijelu prostora (subselia), karakterističan je primjer ranokršč. crkava, čestih na području Istre, Kvarnera i Norika. Tu veliku baziliku zatekao je Eufrazije i, zadržavši donje dijelove njezinih zidova na zap., sjev. i južnoj strani, stvorio novu crkvu.

Eufrazijeva bazilika građena je između 535. i 550. i po svojoj arhit. koncepciji, a napose po ikonografiji zidnih mozaika (lik Bl. Dj. Marije na središnjem mjestu crkve), veže se uz umj. strujanja u Carigradu koja se šire duž jadranske obale usporedo s Justinijanovim pohodima u Italiji. U odnosu na prethodne sakralne građevine na tom mjestu, Eufrazijeva je bazilika razvijeniji tip crkve. Dok su se ranije crkve završavale ravnim ist. zidom, kod nove bazilike pojavljuje se široka i duboka apsida srednjega broda (izvana poligonalno oblikovana), a bočni brodovi završavaju se manjim polukružnim apsidama izdubljenima u zidnoj masi, tako da je E. jedan od najranijih primjera trobrodnoga troapsidalnog crkv. prostora na eur. zapadu. Eufrazijeve gradnje pokazuju vrlo bogatu dekoraciju biz. karaktera. Očuvani mramorni kapiteli u bazilici i atriju (na zap. strani atrija zamijenjeni imitacijama) pokazuju tipične bizantske oblike, kao i očuvani dijelovi kamenoga crkv. namještaja (stupovi i ploče oltarne pregrade). Osobito se ističu mozaici. Od velikih mozaičkih kompozicija na pročeljima bazilike ostali su samo fragmenti, koji dopuštaju tek ikonografsku rekonstrukciju (na zap. fasadi nalazio se prikaz apokaliptičkoga Krista s apostolima, a na ist. prikaz preobraženja), no zato su relativno dobro ušćuvani mozaici srednje apside, koji se ubrajaju među najvažnije spomenike monumentalnoga slikarstva VI. st. Čeon zid apside uokviren je uskom ornamentalnom trakom, a njegov oblik dopustio je razvijanje kompozicije na samomu vrhu dugačka uska polja iznad luka apside, gdje je prikazan Krist s apostolima (donji dio posve restauriran). Donji dio apsidalnoga svoda uokviren je širokom mozaičkom trakom, unutar koje je smješteno 13 medaljona — u središnjemu je simbolički prikaz Krista kao

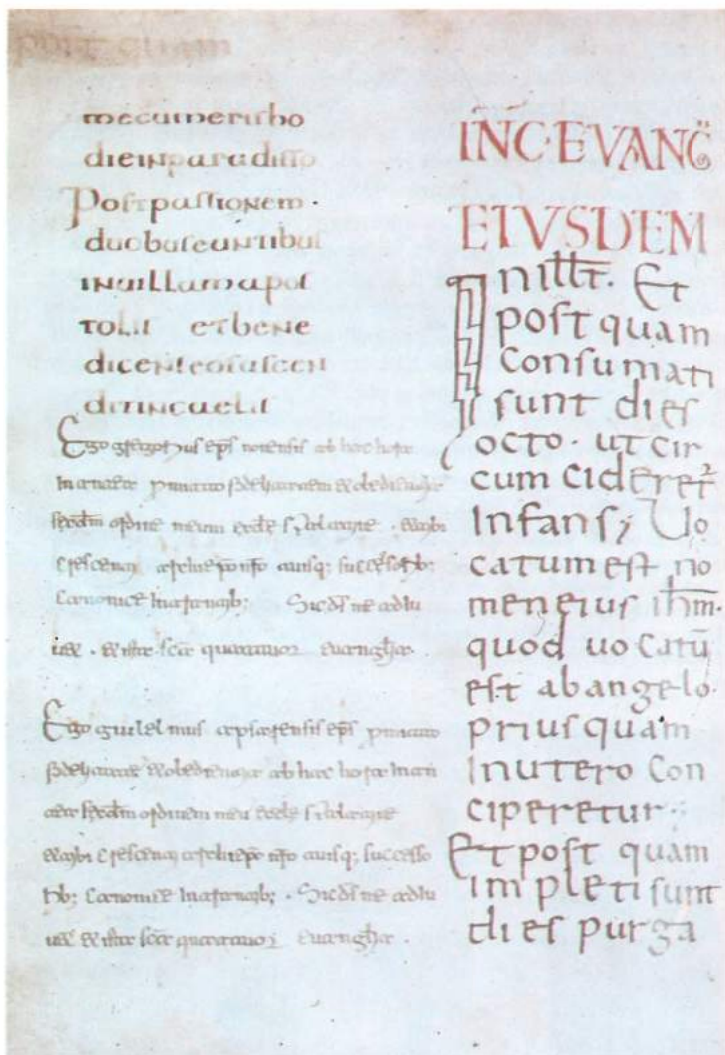
janjeta, a u ostalih 12 likovi mučenica. U apsidalnoj polukupoli nalazi se velika kompozicija Bl. Dj. Marije na prijestolju s mučenicima i graditeljem crkve biskupom Eufrazijem, kojega prate arhidakon Klaudije i dječčić, koji nosi biskupovo ime. U donjemu dijelu apside nalaze se dva velika prizora iz života Bl. Dj. Marije (Navještenje i Pohod), te tri izolirana lika: Zaharije, arhandela Gabrijela i Ivana Krstitelja. U dvjema bočnim apsidama nalaze se fragmentarno očuvane dvije gotovo identične kompozicije: mladenački Krist stavlja mučeničke krune na glave Sv. Kuzme i Sv. Damjana, te Sv. Ursusa i Sv. Severusa. — Uz kompleks Eufrazijane sagrađena je u monumentalnomu romaničkomu stilu 1251. rezidencija kanonika, zvana *Kanonika*, koja se ističe lijepim portalom i nizom bifora u prvome katu.

LIT.: M. Prelog, Poreč — grad i spomenici (s iscrpnom bibliografijom), Beograd 1957. — A. Šonje, Bizant i crkveno graditeljstvo u Istri, Rijeka 1981. — M. Prelog, Eufrazijeva bazilika u Poreču, Zagreb 1986. M. Pg.

EUSTASIO, graditelj (XII/XIII. st.). Bio je sin protomagistra Bervalda i vodio radove na gradnji stare dubrovačke katedrale 1199, koju je srušio potres 1667.

EVANDELISTAR (evangelijar), liturgijska knjiga zap. crkve koja sadrži odlomke (perikope) četiriju evanđelja raspoređene za čitanje u pojedine dane crkv. godine. Kao posebna knjiga namijenjena đakonima formira se krajem VII. st. i traje do XIII. st., kada se definitivno uklapa u misal. Evanđelistari su redovito bili bogato urešeni iznutra (iluminacije) i izvana (reljefni ureši na koricama). — Očuvano je više iluminiranih evanđelistara, a najstariji i najpoznatiji je *Splitski evanđelistar*, pisan poluuncijalom i karolinom, nastao u VIII. a dopunjen u X. i XI. st. *Šibenski evanđelistar* pisan je karolinom u XI. st., *Osorski evanđelistar* (sada u Vatikanu) beneventanom u drugoj pol. XI. st., *Rapski evanđelistar* beneventanom krajem XI. st. (figurativne minijature), *Večenegin evanđelistar* beneventanom krajem XI. st. (sada u Oxfordu), *Trogirski evanđelistar* beneventanom u XIII. st. (bogato iluminiran narativnim prizorima).

A. Bad.

SPLITSKI EVANĖLISTAR, VIII. st. Split, Riznica katedrale

EVANĖLISTAR MR 153, rukopis iz XI. st., čuva se u Metropolitanskoj knjižnici u Zagrebu. Urešen je minijaturama koje prikazuju evanđeliste u obliku njihovih simbola. Ukomponirani su u izdužene pačetrovine obrubljene dvostrukom trakom. U sličnoj pačetrovini na početku psaltira prikazan je kralj David odjeven u zeleni plašt s krunom na glavi. Postoje određene sličnosti s minijaturama u gellonskom sakramentariju iz VIII. st. (Nacionalna biblioteka u Parizu), ali su minijature u evanđeljaru MR 153 maštovitije radene.

LIT.: D. Kniewald, Zagrebački liturgijski kodeksi XI—XV stoljeća, Croatia sacra, 1940, 19. — Isti, Iluminacija i notacija zagrebačkih liturgijskih rukopisa, Rad JA, 1944, 279. R.

EVANS, Arthur John, engl. arheolog (Nash Mills, 8. VII. 1851 — Oxford, 11. VII. 1941). Bio kustos u Ashmolean Museum u Oxfordu, obavljao iskapanja u Knososu na Kreti i objavio niz radova o minojskoj kulturi. God. 1875. putuje u Bosnu; preko Zagreba, Sarajeva i Mostara stiže u Dubrovnik gdje ostaje do 1882. Poduzima putovanja po našim krajevima, proučavajući klasične spomenike, napose rim. natpise (objelodanio ih je više od stotine) i ostatke rim. cesta. Činjenica da su mnogi objekti koje je obradio propali, daje izuzetnu važnost njegovim radovima iz arheologije.

BIBL.: *Through Bosnia and the Herzegovina on Foot during the Insurrection*, London 1876; *Illyrian Letters. A Revised Selection of Correspondence from the Illyrian Provinces of Bosnia, Herzegovina, Montenegro, Albania, Dalmatia, Croatia and Slavonia*, London 1878; *Antiquarian Researches in Illyricum*, Westminster 1883—85, I—IV; *Les Slaves de l'Adriatique et la route continentale de Constantinople*, London 1916. R.

EXAT 51 (Eksperimentalni atelje), grupa umjetnika i arhitekata koja je djelovala u Zagrebu 1950—56. Članovi su bili arhitekti B. Bernardi, Z. Bregovac, Z. Radić, B. Rašica, V. Richter, V. Zarahović i slikari V. Kristl, I. Picelj i A. Srnec. Svoj program grupa objavljuje na plenumu ULUPUH-a u Zagrebu 1951. EXAT 51 zalaže se za apstraktnu umjetnost, suvremene vizualne komunikacije i sintezu svih disciplina lik. stvaralaštva. Pojava grupe obilježava prekid s praksom socijalističkog realizma i tradicionalnim

EVANĖLISTAR MR 153, Evandelist Luka

određenjima lik. umjetnosti. Prva izložba održana je u Zagrebu 1953 (V. Kristl, I. Picelj, B. Rašica, A. Srnec) a iste godine priredena je i u Beogradu. Poslije 1953. članovi grupe sve više rade u okviru vlastitih estetskih koncepata, slikari izlažu na »Salonu '54« u Rijeci (1954) i na izložbi »Jugoslavenska suvremena umjetnost« u Dubrovniku (1956), arhitekti se posvećuju individualnim projektima i industrijskom oblikovanju. Grupa EXAT 51 odigrala je početkom pedesetih godina važnu ulogu u hrv. umjetnosti, posebno u proširenju prostora umj. slobode. Svojim ideja-

EXAT 51, prva izložba u Zagrebu 1953.

